

ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

FORMATION OF CREATIVE THINKING SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF A FOREIGN LANGUAGE

Ця стаття присвячена питанню формування вмінь творчого мислення учнів старшої школи України. Автори обґрунтовують необхідність формування цих умінь, виходячи з об'єктивних причин розвитку сучасного суспільства, яке потребує висококваліфікованих спеціалістів, здатних до активної діяльності, прийняття швидких ефективних рішень, адаптації до умов життя, які швидко змінюються.

У статті наголошується, що старша школа має взяти на себе відповідальність за формування вмінь творчого мислення випускників, як того вимагає Концепція Нової української школи.

Враховуючи вікові особливості старшокласників, їхній достатній мовленнєвий досвід і мовний інвентар, автори акцентують на доцільності використання інтерактивного підходу, який дає учням змогу спільного обговорення проблеми з різних точок зору й прийняття кількох варіантів альтернативних рішень. Беручи за основу аналіз літератури з навчання творчого мислення, автори виділяють вміння цього типу мислення, які є необхідними і достатніми для оволодіння учнями старшої школи.

У статті також представлені етапи формування творчого мислення на основі принципу "mini-max" і технології гейміфікації, які дають змогу максимально враховувати індивідуальні особливості учнів, їхній рівень здатності до навчання і створюють сприятливий психологічний клімат для спільної колективної творчості.

Стаття містить конкретні приклади розвитку творчого мислення учнів, типових для виділених авторами етапів формування вмінь творчого мислення.

Ключові слова: творче мислення, вміння творчого мислення, принцип "mini-max", технології гейміфікації, інтерактивний підхід, вербальні, аудіальні, візуальні опори.

The article in question is devoted to the problem of creative skills formation in the senior learners' classroom.

The authors of the article ground the necessity of creative skills formation basing on objective factors of the modern society development, which needs highly competent, active specialists who are able to make quick and effective decisions and meet the challenges of the 21st century.

It is said in the article, that a senior school should take responsibility for developing creative skills of their school learners, as the Conception of New Ukrainian school demands.

Taking into consideration school learners' age peculiarities, their well-developed speaking experience and sufficient language competence, the authors focus on the expediency of the interactive approach in developing creative thinking skills, which enables the learners to cooperate for discussing the problem and suggesting alternative variants of their solutions.

Thorough analysis of scientific literature on the question under study gave the authors an opportunity to single out creative thinking skills and the stages of their formation, necessary for senior learners.

The article contains a lot of examples for creative thinking skills formation based on the principle of mini-max and gamification technology, which in the authors' opinion, create a favourable psychological atmosphere for learners' cooperation.

Key words: creative thinking, creative thinking skills, minimax principle, gamification technology, interactive approach, visual, verbal, auditory prompts.

УДК 37.03

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.17>

Калінін В.О.,

канд. пед. наук,
професор кафедри методики
викладання навчальних предметів
Комунальної установи
«Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

Калініна Л.В.,

канд. пед. наук,
професор кафедри міжкультурної
комунікації та прикладної лінгвістики
Навчально-наукового інституту
іноземної філології
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стрімкий розвиток науки і техніки, процесів глобалізації, поява нових тенденцій розвитку в Україні диктують необхідність зміни освіти, яка покликана сприяти реалізації основних задач соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. Настав час, коли одних лише знань про різні факти і явища замало, щоб стати нині успішним. Технологічне суспільство, яке швидко розвивається, дедалі більше потребує висококваліфікованих спеціалістів, які здатні активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватись до умов життя, що швидко змінюються, постійно поповнювати багаж своїх знань. Така активізація діяльності людей у сучасному світі вимагає розвитку особливого типу мислення – творчого, яке дасть змогу знаходити оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях, вміло використовувати старі знання в нових умовах, тому Концепція «Нова українська школа» не випадково зазначила однією з осно-

вних компетентностей випускників ЗСО розвиток їхнього творчого і критичного мислення. Саме школа має взяти на себе відповідальність за когнітивний і соціально-емоційний розвиток учнів, від чого і буде залежати майбутнє випускників.

Серед інноваційних умінь, розроблених Partnership for the 21st century Learning і в представленій новій моделі 4 к (с) (креативне мислення (creative thinking), критичне мислення (critical thinking), комунікація (communication) і кооперація (cooperation)) креативне мислення займає головне місце [6]. Крім того, на Всесвітньому економічному форумі в доповіді «Новий погляд на освіту» дослідники виділили креативне мислення як найбільш важливе в XXI столітті [9].

Наш досвід роботи показує, що старша школа відіграє панівну роль у становленні особистості учнів, бо в цьому віці закладається база свідомої поведінки і формуються моральні уявлення й соціальні установки. На думку психологів, учні старшої

школи знаходяться в тих вікових рамках, які вважаються сензитивними для розвитку креативного способу мислення, тому розвиток креативності є необхідною умовою включення суб'єктів у соціальне середовище [2; 3].

Згідно з даними авторів «Психології старшокласників», зокрема О.А. Петрової, Л.М. Орлової, А.А. Реана, старшокласники мають більш високі показники творчих здібностей, центральними показниками яких є легкість створення образів, їхніх елементів й імплікацій і гнучкість у створенні змістових стосунків [4]. Крім того, період старшого шкільного віку характеризується більшою кількістю емоційних реакцій і способів вираження емоційного стану самоповаги, саморегуляції і самовираження.

Формуванню вміння самовираження як компоненту креативного мислення засобами іноземної мови сприяє достатній мовленнєвий досвід учнів, їхній багатий мовний та мовленнєвий інвентар, який дає змогу старшокласникам виражати свою думку, давати власні оцінки фактам і подіям, використовуючи відомі комунікативні одиниці в нових ситуаціях спілкування для вирішення нових завдань. Крім того, спілкування іноземною мовою у старшій школі є творчим процесом, який відрізняється неповторністю, оригінальністю і багатогранністю, в якому вчитель та учні розглядаються як суб'єкти співтворчості, бо формування іншомовної комунікативної компетентності на уроках іноземної мови відбувається за відсутності мовного середовища. Учні та вчитель створюють умови для ситуативного спілкування в природному мовному середовищі, що потребує формування креативних умінь.

Метою статті є спроба показати можливості формування вмінь творчого мислення учнів старшої школи засобами іноземної мови з використанням новітніх принципів та технологій.

У різні історичні періоди питання, які стосуються формування креативності, творчого мислення,

цікавили як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, наприклад: Г.С. Альтшуллер, Д.Б. Богоявленська, С.Ю. Ніколаєва, О.Є. Антонова, Я.А. Пономарьов, Ж. Піаже, Б. Лукас, А. Маслоу, Дж. Гілфорд та ін.

Проаналізувавши точки зору вчених, під творчим мисленням ми розуміємо один із видів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту і новоутворенням у самій пізнавальній діяльності з його створення. Ці новоутворення стосуються мотивації, цілей, оцінок, сенсу. Творче мислення відрізняється від процесів застосування готових знань і вмінь, що називається репродуктивним мисленням [5].

Вищезгадане визначення та детальне вивчення наукових досліджень стосовно цього питання дають нам змогу підсумувати ознаки творчого мислення та виокремити його вміння. Зобразимо їх у вигляді таблиці.

З таблиці видно, які вміння творчого мислення варто формувати в учнів старшої школи на уроках іноземної мови. Однак наші спостереження і власний досвід роботи показують, що не всі учні здатні брати участь у творчій діяльності на одному рівні з іншими учнями через недостатність мовного та мовленнєвого рівня володіння іноземною мовою. Як результат, часто, маючи гарні ідеї вирішення проблеми, вони соромляться їх представити решті учасників спілкування.

У цьому випадку формування творчого мислення на основі принципу "mini-max" важко переоцінити. Його суть полягає в тому, що кожен учень відповідно до своїх здібностей вибирає кінцевий рівень по своєму можливому максимуму у проміжку між мінімальним та максимальним, що дає змогу реалізувати індивідуальний підхід до спілкування.

Наші дослідження доводять ефективність використання цього принципу. Саморегуляція власної діяльності створює на уроці іноземної мови психологічний комфорт, доброзичливу атмосферу

Таблиця 1

Ознаки та вміння творчого мислення

№	Ознаки творчого мислення	Вміння творчого мислення
1	Відкритість до нового	Проявляти допитливість і цікавість до нового в оточуючому світі
2	Самостійність	Самостійно виділити проблеми в незвичних ситуаціях
3	Гнучкість	Бачити проблему під нестандартним кутом; усвідомлювати можливості її нового використання без будь-яких орієнтирів; шукати сильні і слабкі сторони ідей із метою їх застосування або відмови від них
4	Асоціативність	Знаходити асоціації для вирішення нових задач
5	Образність	Продукувати велику кількість ідей
6	Швидкість	Швидко перебудовувати свою діяльність в умовах, які змінюються, з появою нової інформації
7	Прогнозованість	Передбачати результати творчого вирішення задач
8	Оригінальність, прагнення до інтелектуальної новизни	Створювати новий оригінальний продукт
9	Нестандартність	Вирішувати нестандартні задачі, які не можуть бути вирішеними звичними засобами

і знімає всі фактори, які спричиняють стрес під час формування творчого мислення. Саме в такій атмосфері переважає творче начало та саморозвиток усіх учнів групи, незалежно від рівня їхньої мовної обізнаності, бо кожен учень набуває посилюючого йому досвіду творчої діяльності.

Практика показує, що формування вмінь творчого мислення на уроках іноземної мови є успішним, якщо воно проходить у груповому режимі на основі співпраці всіх учасників іншомовного спілкування. Таким чином створюються партнерські стосунки, необхідні для розвитку креативності і ті, які дають всім учням право на пошук і вираження власного бачення вирішення задачі.

Однак відправною точкою формування вмінь творчого мислення є мотивація учнів до творчої активності, отримання нової інформації, винаходження нових знань. Наші експериментальні дані показали, що технології гейміфікації, застосування елементів гри й ігрових прийомів у неігрових освітніх навчальних контекстах є хорошим мотиваційним засобом, бо учні отримують ігрові установки, які повністю співвідносяться з реальністю і залучають їх до активної самостійної діяльності для вирішення проблеми.

У нашому дослідженні ми досліджували технології гейміфікації з різними видами опор – вербальної, аудитивної і візуальної. Наприклад, під час вивчення теми «Ukraine & Ukrainians» старшокласникам були представлені такі технології гейміфікації:

а) з *вербальною опорою*: Suppose you are aliens from a different planet who want to know about Ukraine and its citizens. Choose any part of Ukraine for your investigation, make a list of questions you'd like to get answers to. On coming back to your planet, summarize the information you've got and present it to your people.

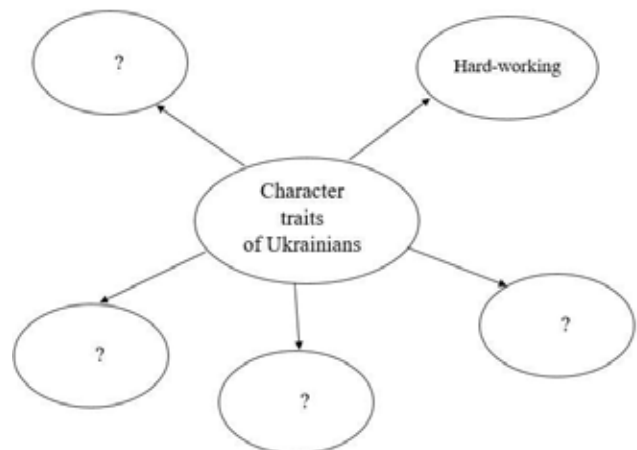
б) з *аудитивною опорою*: Imagine you live in a new millennium and found an unusual disc with some pieces of music, songs, bits of conversation and some sound sequences. One word is written on the disc "Ukrainians". Listen and try to restore some aspects of Ukrainians' life at that time.

в) з *візуальною опорою*: During the archaeological excavation the scientists found some artefacts of early Ukrainian life. Look at the photos of some of them and decide what aspects of Ukrainians' life they may speak about.

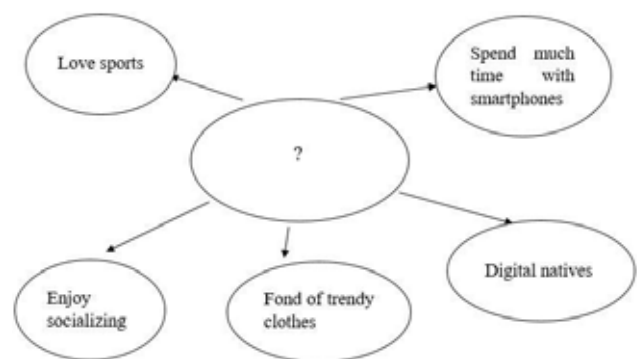
Отримавши завдання, старшокласники розпочинають найоб'ємнішу та найвідповідальнішу фазу своєї творчої діяльності – акумуляції знань, інформації, ідей, тобто створення єдиного смислового поля. У такому випадку процес обговорення ідей має полемічний характер, у процесі якого створюється певна смислова реальність. Ефективність подібної смислової поліфонії, з різноманітними альтернативними поглядами, пред-

ставленням суперечливих ідей, розгляду їх із різних позицій, обговорення зав'язків між ними, на нашу думку, полягає в тому, що вона допомагає старшокласникам сформувати власну точку зору, усвідомити себе в новій якості «творця». У плані реалізації власних ідей іноземною мовою, основою генерування ідей і рішень є відомі способи акумуляції інформації і мовного матеріалу – когнітивні карти, фрейми, генеративні матриці, колажі тощо.

Наші дослідження показали, що технологія колажування, як асоціативне нарощення навколо ключового питання, викликала найбільший інтерес серед учнів, що свідчить про доцільність його використання. Представлені нами блок-колажі дали змогу учням грамотно організувати відібрані ідеї, їх можливу лінгвістичну реалізацію, застосувати набуті знання в нових контекстах, і тим самим активізувати власні творчі здібності. Розглянемо формування вмінь творчого мислення з теми попередніх завдань. Наприклад, блок-колаж «Сліпа пляма» (Blinder Flecke) є частково заповненими блоками. Завдання учнів – визначити, якій саме інформації приділяється вільне місце в цьому колажі.

Блок-колаж «Сліпе ядро» (Blinder Kern), в якому учні визначають його ядерне поняття після знайомства з усім фоном.

В обох випадках учні заповнюють блок-колажі після колективного обговорення і прийняття спільного рішення.

Спостереження і практика роботи в школі свідчать про те, що після визначення із висновками й ідеями на уроці учням потрібен час для створення спільного фінального творчого продукту. Таке завдання доцільно дати додому. Якщо учні стикаються з труднощами у виборі форми власної творчості, можна запропонувати їм деякі варіанти, де їхня креативність буде яскраво представлена, наприклад, написання вірша за шаблоном "I'm a Ukrainian", складання блок-колажу "Ukraine in metaphors", Facebook profile "Who are Ukrainians?" тощо.

Оскільки творче мислення продуктивне, то яку б форму свого творчого продукту не вибрали старшокласники, їх відхід від звичного образу мислення щодо питання, яке обговорюється, оригінальність і нестандартність рішення завжди є очевидними. Про набуті вміння творчого мислення можна також судити за змінами в особистісних якостях учнів, які проявляються не тільки на уроках іноземної мови: це чутливість до обговорюваних проблем, моральність суджень у важких ситуаціях, постійна когнітивна «спрага», прагнення нового, відкриття істини і переживання «смаку успіху», рефлексивна оцінка власних результатів.

Отже, проведене нами дослідження свідчить про доцільність розвитку вмінь творчого мислення учнів старшої школи на основі принципу міні-макс і технологій гейміфікації та використання інтерактивного режиму роботи на уроці. Однак актуальність теми відкриває нові можливості пошуку ефективних технологій, які б сприяли вирішенню

завдань Нової української школи і підготували випускників ЗСО України до активного самостійного життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Альтшуллер Г.С. Алгоритм изобретения. Москва : Оникс, 2012. 296 с.
2. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. Москва, 2008. 370 с.
3. Методология научной деятельности : навч. посіб., вид. 3-те, перероблене / за ред. Д.В. Чернілевського. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2012. 364 с.
4. Психология старшеклассника. Самое полное руководство для психологов, педагогов и родителей / под. ред. А.А. Реан. Санкт-Петербург : АСТ, 2008. 512 с.
5. Тихомиров О.К. Общая психология. Словарь. Психологический лексикон. Энциклопедический словарь : В 6 т. / ред.-сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского. Москва : ПЕР СЭ, 2005. 461 с.
6. Economicforum, 2016. URL: <https://www.weforum.org/reposts/new-vision-for-education-fostering-social-and-emotional-learning-through-technology> (дата звернення: 20.01.2021).
7. Lucas, B., Claxton, G., Spencer, E. Progression in student creativity in school: further steps towards new forms of formative assessment. Paris : OECD Publishing, 2013. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k4dp59msdwk-en> (дата звернення: 25.01.2021)
8. Lucas, B., Spencer, E. Teaching creative thinking: developing learners who generate ideas and can think critically. Crown House Publishing, 2017. 216 p.
9. World Economic Forum, 2016. New vision for education: fostering social and emotional learning through technology. URL: <https://www.weforum.org/reposts/new-vision-for-education-fostering-social-and-emotional-learning-through-technology> (дата звернення: 03.02.2021)